O‘rta Osiyo xonliklari davrida etnomadaniy jarayonlar tarixshunosligi

O‘zlikni anglash

Tarixni bilishdan boshlanadi

I.A.Karimov

O‘zbekiston Respublikasining birinchi prezidenti Islom Karimov 1998-yilda bir guruh tarixchi olimlar bilan suhbat uyushtirib ular oldiga “O‘zbek xalqi va uning davlatchiligi”muammolari ustida ilmiy izlanishlar olib borish masalasini qo‘ydi.

Mustaqil davlatimiz asoschisi I.A. Karimov bu masalada quydagicha fikr bildirdi: “Tarix sohasida mehnat qilayotgan olim, mutaxasislarga murojat qilmoqchiman: sizlar millatimizning haqiqiy tarixini yaratib bering yoki u xalqimimizga ma’naviy kuch – qudrat baxsh etsin , g’ururini uyg’atsin biz yurtimizni yangi bosqichga yangi yuksak marraga olib chiqmoqchi ekanmiz , bunda bizga yoro‘g’ g’oya kerak. Bu g‘oyani zamirida xalqimizning anglash yotadi. Haqqoniy tarixni bilmasdan turib esa uzlikni anglash mumkin emas»[1]. O‘zbek xalqining shakilanish tarixini,o‘zbek davlatchiligi bosqichlari borasida aniq asosga ega bo‘lgan fundamental asar yozish masalasi yangi mingyillik arafasida dolzarb mavzuga aylandi. 1998-yil 27-iyulda Vazirlar Mah kamasining»O‘zbekiston Respublikasi Fanlar akademiyasi Tarix institutining faoliyatini takomollashtirish to‘g‘risida»gi qarori e’lon qilindi.

haqqoniy tariximizni yaratishni haqiqatdan ham tolzarb masalaga aylant Bu borada birinchi prezidentimizning»Manaviyatni tiklashi, to’g’ilib o’sgan yurtida o’zini boshqalardan kam sezmay, boshini baland kutarib yurishi uchun insonga albatta tarixiy xotira kerak»[2]degan so’zlarida ulkan ma’no bor edi

“O‘zbek xalqining kelib chiqish tarixi”mavzusi buyicha ilmiy izlanish olib borish va fundamental asar yaratish ishlari birqator tarixchi olimlar va ilmiy tatqiqotchilar zimmasiga yuklandi. Bu mavzu buyicha tarixchi olimlardan G‘aybulla Boboyorov, Axmadali Asqarov, Dilafruz Karimova, Odil Imomov, Alisher SHaydullayev va

boshqalar ilmiy izlanish olib borgadi O'zbekiston Fanlar akademigi, tarix fanlari doktori, professor A. Asqarov »O'zbek xalqining kelib chiqish tarixi»nomli asarida o'zbek xalqining shakllanish jarayonini ochib beradi.

O'zbek xalqining shakllanish jarayoni o'zbek xonlikllari davrida davom etgan XVI-asrdan xalqimiz shakillanish jarayoniga Dashti Qipchoqdan kirib kelgan Muhammad SHayboniyxon va uning xalqi uz tasirini o'tkazgan. Tarixiy manbalardan malumki, Sirdaryoning yuqori oqimi va Tangritog' tizimasining g'arbiy yonbag'irlaridan Dnepr, Dunay, Don va Volga daryolarining quyi oqimiga qadar yoyilgan dashtlar XI-XV – asrlarga oid arab va fors manbalarida Dashti Qipchoq deb tilga olinadi[i]

1.Karimov I.A. Biz kelajagimizni o'z qulimiz bilan quramiz. VII-tom. –T: »O'zbekiston» nashriyoti 1999.-153 bet
2.Karimov I.A. Tarixiy xotirasiz kelajak yo'q. –T.: »SHarq» nashriyoti,1998-8-bet

Dashti Qipchoq aholisi sharq manbalarida - qipchoqlar, rus manbalarida – polveslar, Vizantiya xronikalarida - kumonlar , Venger manbalarida - kunlar deb atashgan.

Xalqimizning o‘zbek nomini olish borasida tarixchilarning turli qarashlari mavjud”O‘zbek”atamasi dastlab aniq bir etnik birlik nomini anglatmagan, aksincha Oqo‘rda dashtlarida harbiy o’yinlar va turfa xil bosqinchiliklar bilan sho‘g‘illanib yurgan son-sanoqsiz beklar to‘dasining siyosiy-harbiy uyushmasi bo‘lgan. [3] O‘zbek nomining kelib chiqish borasida bir qator olimlar turli fikrlarni aytgan. Masalan: Anvar SHukurov”O‘zbek atamasining kelib chiqishi haqida”nomli risolasini chop etgan. Unda “O‘guz”so’zi arab va fors manbalarida o’juzga aylangan”O’zbek”so’zidagi “o’z” o’zagi o’g’uzdan kelib chiqqan, qadimgi o’g’uz+berk, o’g’uz+buk so’zlaridan O’zbek so’zi kelib chiqqanligi tarixiy xaqiqatdir.[4] SHayboniyxonning Movirounnaxr va Xurosondagi hukumronlig iuzoqqa chuzilmadi 1510-yilda Eron hukumdori Ismoil bilan bo’lgan jangda halok bo’ldi

SHayboniy zurriyodlari orasida taxt uchun kurash boslandi Mana shu janglarda Abdullaxon II g’olib chiqib 1560- yilda Buxoro hududini egallaydi. Ammo uning ulimidan 3 yil utib Shayboniylar hukumronligi uz nihoyasiga yetadi

Shundan so’ng Buxoro xonligida Ashtarxoniylar hukumronligi davom etadi. Ashtqrxoniylar sulolasining sungi vakili Abulfarvyzxon davrd a mamlakatdagi parokandalik uzining yuqori nuqtasiga yitadi. Uning hukumronligi amalda turli beklar davlatni bevosita

Boshqara boshlaydilar. XVIII asirning 20- yillarida Balx viloyati Buxoro xonligi tarkibidan chiqib ketdi Toshkent vaToshklent vohasini qalmiqlar, kiyin qozoqlar, Shahrisabzni Kenagaslar Qarshini Mang’itlar, Mirzachulni Qitoy va Qipchoqlar , Farg’onani Minglar va Yuzlar Zarafshon vodiysini Naymanlar egallaydilar.[5]Buxoro davlatini 1753 yildan boshlab Mang’itlar boshqara boshlangan. Akademik A.Asqarov uz kitoblarida o’zbeklarning Mang’it urug’I haqida quydagicha ma’lumot beradi: Mang’itlar haqida etnografik asoslarda malumotlar uchraydi. Ularda Mang’itlar mo’g’il qabilasi sifatida XIII-asrning boshlari dan tilga olinadi. Ana shu XIIIasr davomida Mo’g’illar Dashti Qipchoq yashagan Ularning katta qismi XIII-XIV-asrlarda Volga daryosi bilan Ural daryosi oralig’ida joylashgan edi.

XIV-asr oxirlarida o’z mustaqil davlatini ya’ni Mang’itlar o’rdasini tuzadilar. XV-asr o’rtalarida mang’itlar no’g’aylar deb atalib, ularning davlati no’g’aylar o’rdasi deb ataladigan bo’ldi

---

3. Asqarov A O’zbek xalqinin g kelib chiqish tarixi -T.:<<O’zbekiston>>nashriyoti ,2015-497 bet

4 .SHukuropv A.O’zbekxalqiningkelibchiqishihaqida. –T.:<<Nasaf>> nashriyoti,2010-32 bet.

5 .SHukuropv A.O’zbek xalqiningkelibchiqishitarixi –T.:<<O’zbekiston>> nashriyoti, 2015-499-bet

Xulosa sifatida shuni aytish mumkinki, o’zbek xalqlarining shakllanish jarayoni, o’zbek davlatchiligi tarixi - bu bizning tariximiz hisoblanadi. Tariximizning har bir davrini, har bir qirrasinio’zimiz o’rganishimiz kerak. O’zbekiston Respublikasining birinchi prezidenti, buyuk davlat va jamiyat arbobi, O’zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi Islom Abdug’aniyevich Karimov uz asarining 7- jildida”Biz o’z tariximizni o’zimiz qurmasak, uzimiz yozmasak, boshqalar yozadi yozganda ham buzib yozadi” deb takidlab utdilar tariximizni, utmishimizni, haqqoniy moziyni tiklash va urganish, tarix bilan butun xalqimimizni qurollqntirish ma’naviy qudratimizning muhum bo’g’ini hisoblanadi. “Manaviyat insonni ruhan poklanish, qalban ulg’ayishga chorlaydigan, odamning ichki dunyosini, irodasini baquvvat, imon-etiqodini butun qiladigan, vijdonini uyg’atadigan beqiyos kuch, uning barcha qarashlari mezonidir” [6] . Bizning xalqimizga o’zbek nomi XVI asirdan berilgan bo’lsada, xalqimizning rivojlanish I bronza davr I o’rtalariga borib taqaladi. Mill..avv III- asrd a ikki daryo oralig’ida yashovchi o’zbek va voha tojiklarining tashqi qiyofasi shakillangan. Bu madaniyat davri tarixiga”Qovunch madaniyati”nomi bilan kirgan.

---

6 Karimov I.A. Yuksakmanaviyat - yingilmaskuch.-T.:<<Manaviyat>>nashriyoti, 2008. 19- bet.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Karimov I. A. Tarixiy xotirasiz kelajak yo'q. –T .: "Sharq" nashriyoti 1998-yil.
2. Karimov I.A. Biz kelajagimizni o'z qo'limiz bilan quramiz . –T .: "Sharq" nashriyoti 1999-yil.
3. Karimov I. A. Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch. –T.:"Manaviyat" nashriyoti. 2008-yil.
4. Asqarov A. O'zbek xalqining kelib chiqish tarixi. –T.: "O'zbekiston" nashriyoti. 2015-yil
5. Shoniyozov K. O'zbek xalqining shakllanish tarixi. –T .: "Sharq" nashriyoti 2011-yil